ERTA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O‘QITISHDA O‘QITUVCHILARNING MALAKASIZLIGI MUAMMOSI VA UNING SABABLARI

***Matxoliqova Navro`zaxon Maxamadsidiqovna*** *xalqaro ingliz tili o`qituvchisi, magistr*
ChatterboxKids online til maktabi asoschisi
(+998916573453 matxoliqova89@gmail.com)

Annotatsiya

Mazkur maqolada erta yoshdagi bolalarga chet tilini o‘qitish jarayonida o‘qituvchilarning malakasizligi muammosi, uning sabablari hamda ta’lim sifatiga ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida bu sohada uchraydigan asosiy kamchiliklar va ularni bartaraf etishning dastlabki yondashuvlari ko‘rib chiqiladi.

**Kalit so`zlar:** erta yosh, o’qituvchi, ta`lim, metodika, metodik yordam, ta`lim tizimi, communicative approach, kompetensiya, ta`lim jarayoni.

Bugungi kunda dunyoda globallashuv jarayonlari natijasida chet tillarini erta yoshdan o‘rganish zaruriy ehtiyojga aylandi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham bu yo‘nalish tobora kengaymoqda. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, ko‘plab o‘qituvchilar kichik yoshdagi bolalarga til o‘rgatishda yetarli metodik, psixologik va lingvistik tayyorgarlikka ega emaslar. Bu holat o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirishiga, motivatsiyasiga va o‘qituvchining darsdagi samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O`zbekiston ta`lim tizimidagi ustozlar orasidagi eng katta muammo bu, bola ruhiyatini, uning ilm olish yo`nalishini bilmasligi va uchragan kichik bir muammoli holatga oqilona yechim bera olmasligidir. O‘qituvchilarning malakasizligi ko‘p hollarda quyidagi omillar bilan izohlanadi: -Metodik tayyorgarlikning yetishmasligi: zamonaviy metodlar, CLIL,

communicative approach kabi usullarni bilmaslik.

O‘qituvchining metodik tayyorgarligi — bu uning darsni rejalashtirish, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos metodlarni tanlash hamda dars jarayonini ijodiy tashkil eta olish qobiliyatidir. Afsuski, ko‘plab o‘qituvchilar erta yoshdagi bolalarga chet tili o‘rgatishda **zamonaviy metodik yondashuvlar**ni chuqur bilmaydilar yoki ularni amaliyotda to‘g‘ri qo‘llay olmaydilar.

Masalan, **CLIL (Content and Language Integrated Learning)** — bu fan va tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish metodidir. U o‘quvchilarga tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki mazmunli muloqot vositasi sifatida o‘zlashtirishga yordam beradi. CLIL yondashuvi kichik yoshdagi bolalar uchun ayniqsa foydalidir, chunki ular yangi so‘z va ifodalarni tabiiy kontekstda, ya’ni hikoya, o‘yin, rasm chizish yoki tajriba orqali o‘rganadilar. Ammo o‘qituvchi bu metodning mohiyatini tushunmasa, dars faqat tarjima va yodlashga aylanib qoladi.

Shuningdek, **Communicative Approach (Kommunikativ yondashuv)** — chet tilini o‘rgatishda asosiy maqsad sifatida muloqotga yo‘naltirilgan yondashuvni ilgari suradi. Bu metodda o‘qituvchi grammatikani emas, balki **til orqali fikr almashish, his-tuyg‘u bildirish va o‘z fikrini ifodalash**ni o‘rgatadi. Aksariyat o‘qituvchilar bu yondashuvni to‘liq tushunmagani sababli darsda bolalar ko‘proq “tinglovchi” rolida qoladilar, faol ishtirokchi emas.

Metodik tayyorgarlikning yetishmasligi, shuningdek:

- darsni yosh psixologiyasiga moslashtira olmaslik,
- o‘yin va interaktiv mashg‘ulotlardan foydalana bilmaslik,
- til o‘rganishni bolalar hayot tajribasi bilan bog‘lay olmaslik,
- o‘qituvchining o‘z refleksiyasi (o‘z ishini tahlil qilish) sustligi

kabi jihatlarda ham namoyon bo‘ladi.

Shu bois o‘qituvchilar uchun **metodik tayyorgarlikni takomillashtiruvchi treninglar**, **mentorlik tizimi** va **amaliy seminarlar**ni yo‘lga qo‘yish muhim. Bu o‘qituvchilarga nafaqat nazariy bilim, balki darsni jonli, interaktiv va bola markazli shaklda olib borish ko‘nikmasini ham beradi.

- Til kompetensiyasining pastligi: o‘qituvchi o‘zi ham tilni yetarli darajada bilmagani sabab dars jarayoni cheklangan bo‘ladi.

Til kompetensiyasi — bu o‘qituvchining chet tilida **nafaqat grammatik, balki fonetik, leksik, kommunikativ va madaniy** jihatdan yetarli darajada bilimga ega bo‘lishini anglatadi. Afsuski, ko‘plab erta yoshdagi bolalarga chet tili o‘qituvchi pedagoglar o‘zlari tilni yetarli darajada bilmasliklari sababli dars jarayoni cheklangan shaklda kechadi.

Bunday holatda o‘qituvchi asosan **so‘z yodlash va tarjima asosidagi** mashg‘ulotlarga tayanadi. Tilni tabiiy muhitda o‘rgatish o‘rniga, dars mexanik mashqlar, qayta-qayta takrorlash va grammatik izohlar bilan chegaralanadi. Natijada bola chet tilini **muloqot vositasi sifatida** emas, **quruq qoida tizimi** sifatida qabul qiladi.

Til kompetensiyasi past bo‘lgan o‘qituvchi:

- darsda **to‘g‘ri talaffuz namunasi** bera olmaydi,
- **tushunilishi oson, jonli nutq** namunasini taqdim etolmaydi,
- bolalarning savollariga **tez va tabiiy javob bera olmaydi**,
- **muloqotga asoslangan o‘yinlar yoki real hayotiy vaziyatlar**ni tashkil etishda qiynaladi.

Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning tildan **tabiiy foydalanish qobiliyatini** rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi. Bolalar tilni “his qilish” o‘rniga, uni “yod olish”ga majbur bo‘ladilar.

Til kompetensiyasining pastligi, shuningdek, o‘qituvchining **o‘ziga bo‘lgan ishonchini** kamaytiradi. Natijada u darsda **ijodkorlikdan chetlashadi**, yangicha metodlarni qo‘llashdan qo‘rqadi va an’anaviy, passiv usullarga qaytadi.

Shu sababli, o‘qituvchilarning **lingvistik kompetensiyasini oshirish** — ya’ni til bilimlarini muntazam ravishda yangilab borish, til amaliyoti muhitida bo‘lish (masalan, onlayn til klublari, xalqaro kurslar, til almashish dasturlari orqali) — ularning professional o‘sishining ajralmas qismidir.

Bugungi kunda **raqamli texnologiyalar** bu jarayonni ancha osonlashtirmoqda: o‘qituvchilar Duolingo, BBC Learning English, Coursera, va

boshqa onlayn platformalar orqali til ko‘nikmalarini mustahkamlashlari mumkin. Til kompetensiyasi yuksak bo‘lgan o‘qituvchi darsni jonli, tabiiy va bolalar uchun qiziqarli muhitda olib boradi — bu esa ta’lim sifati va o‘quvchilar motivatsiyasini sezilarli oshiradi.

- Psixologik yondashuv yetishmasligi: kichik yoshdagi bolalarning e’tibor, hissiyot va motivatsiyasini boshqarish ko‘nikmasi yo‘qligi.

Erta yoshdagi bolalar bilan ishlash o‘qituvchidan nafaqat lingvistik bilim, balki chuqur psixologik tayyorgarlikni ham talab etadi. Bu yoshdagi bolalar o‘quv jarayonida oson charchaydi, diqqatni uzoq vaqt jamlay olmaydi va o‘rganish jarayonida ko‘proq hissiyotlarga tayanadi. Agar o‘qituvchi bolaning psixologik ehtiyojlarini, kayfiyatini, diqqat va motivatsiya darajasini boshqara olmasa, dars jarayoni samarasiz kechadi.

Masalan, ayrim o‘qituvchilar dars davomida qat’iy grammatik mashqlar yoki tarjima asosidagi topshiriqlarga e’tibor qaratib, bolalarda qiziqish uyg‘otuvchi o‘yin, qo‘shiq, harakatli faoliyat yoki rag‘batlantiruvchi metodlardan foydalanmaydi. Natijada bola o‘qish jarayonini majburiyat deb qabul qiladi, ijobiy emotsional holat yo‘qoladi va o‘rganishga bo‘lgan tabiiy ishtiyoq pasayadi.

Shu bois o‘qituvchi kichik yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini chuqur o‘rganishi, ularning yoshiga mos rag‘bat, o‘yin elementlari va emotsional qo‘llab-quvvatlash orqali til o‘rganishga ijobiy muhit yaratishi zarur. Pedagogik psixologiya, bolalar rivojlanish bosqichlari va motivatsiya nazariyalarini amalda qo‘llay oladigan o‘qituvchi darsni nafaqat samarali, balki bolalar uchun zavqli jarayonga aylantiradi.

- Motivatsiya va qo‘llab-quvvatlash tizimining sustligi: o‘qituvchilar uchun rag‘batlantiruvchi mexanizmlar yetarli emas.

Erta yoshdagi bolalarga chet tilini o‘qitish o‘qituvchidan katta sabr, ijodkorlik va energiya talab qiladi. Ammo ko‘plab ta’lim muassasalarida bu murakkab va mas’uliyatli faoliyat yetarlicha qadrlanmaydi. O‘qituvchilar uchun moddiy yoki ma’naviy rag‘bat tizimlarining sustligi ularning ishga bo‘lgan motivatsiyasini

pasaytiradi.

Masalan, o‘qituvchilar muntazam ravishda o‘z malakasini oshirish, zamonaviy metodikalar bilan tanishish yoki o‘quv materiallarini yaratish uchun vaqt va resurs topa olmaydi, chunki bunga yetarli sharoit va rag‘bat yo‘q. Ko‘plab muassasalarda o‘qituvchilarning yutuqlari, ijodiy yondashuvlari yoki innovatsion dars metodlari e’tirof etilmaydi, bu esa ularni tashabbus ko‘rsatishdan tiyadi.

Bundan tashqari, ta’lim tizimida o‘qituvchilar uchun doimiy **mentorlik, metodik seminarlar,** professional tarmoq va tajriba almashish dasturlari yetarli emas. Natijada o‘qituvchi o‘z kasbiy rivojlanishini yakka holda davom ettirishga majbur bo‘ladi, bu esa tez-tez motivatsiya pasayishiga, charchoqqa va kasbiy “yonib ketish” (burnout) holatiga olib keladi.

Motivatsiyani oshirish uchun tizimli yondashuv zarur: o‘qituvchilarni moddiy va ma’naviy rag‘batlantirish, ularning sa’y-harakatlarini e’tirof etish, doimiy kasbiy rivojlanish uchun imkoniyat yaratish va ularni ijobiy ijtimoiy muhitda qo‘llab-quvvatlash orqali o‘qitish sifati sezilarli darajada yaxshilanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli ta’lim tizimlari (masalan, Finlyandiya, Janubiy Koreya, Singapur) o‘qituvchilikni eng obro‘li va tayyorlov darajasi eng yuqori kasb sifatida shakllantirgan. Bu esa bolalarda chet tiliga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi va natijadorlikni oshiradi.

Xulosa

Bugungi globallashuv davrida chet tillarni erta yoshdan o‘rgatish masalasi nafaqat ta’lim sifati, balki jamiyatning kelajak intellektual salohiyati bilan ham chambarchas bog‘liq. Shu bois maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim bosqichida faoliyat yuritayotgan chet tili o‘qituvchilarining kasbiy malakasi ta’lim samaradorligining eng muhim omillaridan biridir.

Malakasiz o‘qituvchi — bu bolaning chet tiliga bo‘lgan dastlabki qiziqishi, o‘rganish motivatsiyasi va ishonchini shakllantira olmaydigan, aksincha, ularni so‘ndirish xavfini tug‘diradigan omildir. Bolaning til o‘rganishdagi ilk tajribasi muvaffaqiyatli kechmasa, keyingi bosqichlarda u tilga nisbatan salbiy munosabat

yoki qo‘rquv hissini rivojlantirishi mumkin.

Shuning uchun o‘qituvchilarni muntazam ravishda zamonaviy metodik yondashuvlar, psixolingvistik bilimlar va yosh psixologiyasi asosida tayyorlash — ta’lim tizimining strategik vazifasidir. Malakali pedagog nafaqat grammatikani o‘rgatadi, balki bolaning tafakkuri, hissiyoti va kommunikativ ko‘nikmalarini uyg‘un rivojlantira oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abedi, J., Hofstetter, C.H., & Lord, C. (2004).
Ingliz tilini o‘rganuvchilar uchun baholashdagi moslashtirishlar: siyosatga asoslangan empirik tadqiqotlar uchun oqibatlari.
Ta’limiy tadqiqotlar sharhi (Review of Educational Research), 74(1): 1–28.
2. Garcia, E. (2005).
Ikki tilda o‘qitish va o‘rganish: Qo‘shma Shtatlardagi ikki tillilik va maktab ta’limi.
Nyu-York: Teachers’ College Press nashriyoti.
3. Hawkins, M. (2004).
Maktablarda ingliz tili va savodxonlikni rivojlantirish bo‘yicha tadqiqotlar.
Educational Researcher jurnali, 33(3): 14–25.
4. Hepburn, K.S. (2004).
Yosh bolalar, ularning oilalari va maktabga tayyorgarligini qo‘llab-quvvatlash uchun madaniy va til jihatidan kompetent xizmatlarni shakllantirish.
Hisobot: Annie E. Casey Foundation tashkilotiga taqdim etilgan. Baltimore, MD: Annie E. Casey Foundation.
5. Lanauze, M., & Snow, C. (1989).
Birinchi va ikkinchi til yozuv ko‘nikmalari o‘rtasidagi bog‘liqlik: ikki tilli dasturlarda tahsil olayotgan puerto-rikolik boshlang‘ich sinf o‘quvchilari misolida.
Linguistics and Education jurnali, 1, 323–339.

6. Meier, D., & Wood, G. (tahr.). (2004).
Ko‘plab bolalar e’tibordan chetda qoldi: “Hech bir bola orqada qolmasin” qonuni qanday qilib bolalarimiz va maktablarimizga zarar yetkazmoqda.
7. **Pattnaik, J. (2003).**
Ko‘p madaniyatli savodxonlik oiladan boshlanadi: ko‘p madaniyatli ta’limda ota-onalarning ishtirokini qo‘llab-quvvatlash.
Childhood Education, **80(1)**, 18–24.